

Universiteit
Leiden

The Netherlands

**Conversion and conflict in Palestine : the missions of the
Church Missionary Society and the protestant bishop
Samuel Gobat**

Leest, C. van der

Citation

Leest, C. van der. (2008, June 18). *Conversion and conflict in Palestine : the missions of the Church Missionary Society and the protestant bishop Samuel Gobat*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/12957>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/12957>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Bekering en rivaliteit in Palestina. De zending van de *Church Missionary Society* en de protestantse bisschop Samuel Gobat

Op 5 juli 1846 werd de Franstalige Zwitser Samuel Gobat gewijd tot tweede bisschop van het protestantse bisdom in Jeruzalem. Hiermee begon een episcopaat van bijna 33 jaar. Gedurende deze periode werkte Gobat nauw samen met de Britse *Church Missionary Society* (CMS), waarvoor hij zelf jarenlang als zendeling had gewerkt. Het zendingswerk van Gobat en de CMS-zendingen was voornamelijk gericht op de bekering van christenen die behoorden tot de andere kerken in Palestina. De bisschop en de zendingen hadden een gedeelde achtergrond in de Europese opwekkingsbeweging. In hun brieven aan het thuisfront komt de invloed van hun evangelicale achtergrond op het zendingswerk duidelijk naar voren. Uit de correspondentie blijkt tevens een sterke rivaliteit met de andere christelijke denominaties in Palestina. Deze dissertatie richt zich op de invloed van de evangelicale principes van Gobat en de CMS-zendingen op hun zendingswerk, op de rivaliteit die zij ervoeren met de andere kerken in Palestina en op de relatie tussen de evangelicale opvattingen van Gobat en de zendingen en hun houding ten opzichte van de andere denominaties.

Hoofdstuk 1 behandelt de historische context waarin de werkzaamheden van Gobat en de CMS zich afspeelden. Na Napoleons veldtocht door Egypte en Palestina in 1798-1799 raakten Europese mogendheden steeds meer geïnteresseerd in het Midden-Oosten. In die tijd werd het Osmaanse Rijk steeds zwakker en nam de Europese invloed in het Rijk toe. Als gevolg van verdragen die in voorgaande eeuwen waren gesloten, functioneerden Rusland en Frankrijk als beschermers van respectievelijk de oosters-orthodoxe en rooms-katholieke christenen in het Osmaanse Rijk. Groot-Brittannië en Pruisen probeerden in de negentiende eeuw eenzelfde protectoraatfunctie te vervullen voor de protestanten. Onder invloed van de protestantse opwekkingsbeweging in Europa nam, naast de politieke interesse, ook de religieuze interesse in Palestina toe. Vanaf de vroege negentiende eeuw richtten verschillende zendingsorganisaties hun aandacht op het Heilige Land. Hun pogingen zich te vestigen in Palestina werden vergemakkelijkt door de hervormingen onder de Egyptische heerser Mohammed Ali, die tussen 1831-1840

Palestina bezette. In deze periode werd Palestina ontsloten voor Europa: een eerste Europees consulaat werd gevestigd in Jeruzalem en zendingsactiviteiten werden ontplooid, onder andere door de *London Jews Society* (LJS).

In het Osmaanse rijk waren moslims en niet-moslims ongelijk voor de wet. Tijdens de Egyptische bezetting verbeterde de situatie voor de christelijke minderheden in Palestina, terwijl ook in het Osmaanse rijk, in 1839, een hervormingsedict werd afgevaardigd waarin moslims en niet-moslims gelijke burgerrechten verkregen. Dit edict werd geconsolideerd door een tweede hervormingsedict dat in 1856 werd afgekondigd. Nadat in 1840 Palestina met de hulp van Groot-Brittannië en Pruisen weer in Osmaanse handen was gevallen, was het klimaat gunstig voor beide Europese landen om een protestants bisdom te vestigen in Jeruzalem.

De vestiging van dit protestantse bisdom in 1841 is het thema van hoofdstuk 2. Drie gepassioneerde evangelicalen, de Pruisische diplomaat Christian Carl Josias Bunsen, de Britse Lord Anthony Ashley Cooper en de Pruisische koning Friedrich Wilhelm IV, speelden een belangrijke rol in de ontwikkeling van het plan om een protestants bisdom in Jeruzalem te vestigen, in de onderhandelingen tussen Pruisen en Groot-Brittannië daarover en bij de uiteindelijke oprichting van het bisdom. Bunsen werd gedreven door het theologische ideaal van een wereldwijde protestantse oecumenische eenheid en liet zich daarbij inspireren door eschatologische verwachtingen. Daarnaast speelden anti-rooms-katholieke sentimenten een rol. Bunsens anti-rooms-katholicisme en zijn eschatologische verwachtingen werden gedeeld door Lord Ashley. Ashley verbond, als fervent millenarist, de eschatologische verwachting met de idee van de terugkeer van de joden naar het beloofde land. Friedrich Wilhelm IV hoopte met de vestiging van een protestants bisdom in Jeruzalem de positie van de protestanten in het Heilige Land te verbeteren en zag in het bisdom een mogelijkheid om in de toekomst zelfstandige Pruisische zendingsactiviteiten in Palestina te ontwikkelen.

De richtlijnen voor de toekomstige bisschoppen van het bisdom, de *Statement of Proceedings*, bepaalden dat de bekering van de joden het hoofddoel van het bisdom was. In de *Statement* was verder bepaald dat de protestantse bisschop geen bekeerlingen mocht maken onder de oosterse christenen en vriendschappelijke betrekkingen met de oosterse kerken diende te onderhouden. De *Statement* was echter zeer negatief over de rooms-katholieke kerk, onder andere onder verwijzing naar haar verderfelijke invloed op de oosterse christenen.

Michael Solomon Alexander was de eerste bisschop van het bisdom. Zijn korte episcopaat, van 1841 tot zijn plotselinge dood in november 1845, is het onderwerp van hoofdstuk 3. In overeenstemming met de *Statement of Proceedings* richtte Alexander zijn zendingswerk alleen tot de joden. Hij werkte nauw samen met de LJS. Tijdens zijn episcopaat werden gevestigde instituten van de LJS verder ontwikkeld en nieuwe instellingen opgezet. Waar de zending onder de joden leidde tot conflicten met de leiders van de joodse gemeenschap in Jeruzalem, lijkt Alexander geen noemenswaardige conflicten te hebben gehad met de christelijke denominaties. Dit kwam waarschijnlijk doordat Alexander zijn zendingswerk alleen op de joden concentreerde en niet probeerde christenen van andere kerken te bekeren tot het protestantisme.

Met Samuel Gobat, Alexanders opvolger, ging het roer van de zending om. Tijdens zijn episcopaat stelde Gobat de zending onder de joden niet langer centraal, maar richtte zich op de bekering van christenen, zowel de oosters-orthodoxe christenen als de katholieken. In hoofdstuk 4 staan Gobat en zijn zending onder de christenen centraal. De bisschop stond zeer kritisch tegenover de leerstellingen en rituelen van de andere kerken. In zijn brieven benadrukt Gobat bij herhaling dat hij de andere kerken wilde *hervormen*, hetgeen volgens de *Statement of Proceedings* was toegestaan, maar in de praktijk bleek dat hij de leden van andere kerken juist wilde *bekeren*. Ook de CMS-zendingen richtten zich in hun werk op de bekering van andere christenen. Het zendingswerk van Gobat en de CMS leidde tot een gespannen relatie met de rooms-katholieke kerk in Palestina, omdat beide denominaties hun zending en missie op de oosterse christenen richtten en omdat Gobat en de CMS-zendingen probeerden rooms-katholieken te bekeren.

De vestiging van het protestantse bisdom in Jeruzalem en Gobats benoeming hebben bijgedragen tot het herstel van het Latijnse patriarchaat van Jeruzalem in 1847. Dit patriarchaat, dat tijdens de kruistochten had bestaan, was sinds die tijd niet meer door een prelaat ter plaatse bezet geweest. Tot 1847 was de Franciscaanse Custodie van het Heilige Land de voornaamste vertegenwoordiging van de rooms-katholieke kerk in Palestina. In januari 1848 kwam de eerste patriarch van het herstelde Latijnse patriarchaat, Giuseppe Valerga, aan in Jeruzalem. Hoofdstuk 5 behandelt het herstel van het patriarchaat en Valerga's episcopaat. Uit dit hoofdstuk blijkt dat de protestantse zendingsactiviteiten ook leidden tot andere rooms-katholieke missionaire initiatieven in Palestina, zoals de vestiging van de vrouwencongregatie van de *Dames de Nazareth*. De protestanten beschouwden het herstel van het patriarchaat als een keerpunt in de

relaties tussen protestanten en rooms-katholieken. Volgens Gobat was het anti-protestantisme in Palestina sterker geworden als gevolg van de komst van Valerga.

Hoofdstuk 6 behandelt de verwachtingen die Gobat en de CMS-zendingen koesterden ten aanzien van het maken van, in hun eigen woorden, 'ware' of 'echte' christenen. Een vergelijking van de bekeringsverhalen in de protestantse correspondentie met de typische evangelicale bekeringsverhalen uit Europa of Noord-Amerika wijst uit dat een persoon als een 'waar' christen gold als deze een overweldigende bekeringservaring had meegemaakt. Een dergelijke ervaring bestond uit innerlijke strijd, gebed, besef van de eigen zondigheid, volledige overgave en vertrouwen op Christus als de Heiland. De Bijbel nam vaak een belangrijke plaats in in het bekeringsproces. Volgens de zendingen onderscheidde een dergelijke bekeringservaring christenen van niet-christenen. Naar aanleiding van hun ervaringen in het Midden-Oosten pasten de zendingen echter hun verwachtingen over bekering aan en kozen voor een pragmatische benadering. Ze besloten mensen tot de protestantse gemeente toe te laten zonder van hen te verwachten dat ze 'echt' bekeerd waren. Zo waren de zendingen toch in staat protestantse gemeenten en kerken te stichten, ondanks het gebrek aan 'ware' bekeerlingen. Dit betekent niet dat Gobat en de CMS-zendingen hun evangelicale principes opzij zetten. Zij waren ervan overtuigd dat zij konden werken aan het geloof van hun gemeenteleden, wat er toe kon leiden dat mensen 'echte' christenen zouden worden. 'Echte' bekeringen worden echter nauwelijks genoemd in de CMS-documenten. 'Succesverhalen' over de ontwikkeling van mensen op het gebied van vroomheid, geloof en gedrag worden daarentegen veel vaker vermeld. Met deze verhalen wilden de zendingen de noodzaak en vooruitgang van de protestantse zending aantonen en zich verzekeren van de financiële steun van het thuisfront.

Hoofdstuk 7 behandelt het onderwijs in de scholen van Gobat en de CMS tegen de achtergrond van drie kenmerken van evangelicalisme: bibliocentrisme, conversionisme en crucicentrisme. Uit brieven van Gobat en de CMS blijkt hoezeer het onderwijs in hun scholen doordrongen was van hun evangelicale principes, met name van hun biblicisme: in sommige gevallen bestond het onderwijs zelfs alleen uit het lezen van de bijbel. Aangezien de kinderen uit verschillende religieuze achtergronden kwamen, beschouwden de zendingen de scholen als een zeer belangrijk middel om mensen te bekeren. Via de leerlingen konden zij ook de ouders en families van de kinderen bereiken. De centrale evangelicale ideeën werden op de kinderen overgebracht door bijbelverhalen te bespreken en erover te discussiëren. Deze discussies, bijvoorbeeld over

Christus als middelaar tussen God en mens in plaats van Maria, waren doordrongen van kritiek op de andere kerken. Op deze manier werd het protestantisme tegenover de andere denominaties geplaatst en werd tegelijkertijd de eigen (evangelicale) protestantse identiteit benadrukt. De scholen waren een bron van rivaliteit tussen de verschillende denominaties. Volgens de zendelingen leidden hun scholen tot de opening van scholen door de andere kerken, tot een strijd om leerlingen, tot pesterijen en zelfs tot rellen.

Hoofdstuk 8 gaat dieper in op de rivaliteit tussen de protestanten en de rooms-katholieken. Uitgangspunt hierbij is de protestantse anti-rooms-katholieke polemieken en de rooms-katholieke anti-protestantse polemieken. Gobat en de CMS-zendelingen bekritiseerden in hun brieven regelmatig de 'wandaden' van de katholieken, zoals bijbelverbrandingen door katholieke geestelijken en excommunicaties van katholieken die contacten hadden met de protestanten. De zendelingen beschouwden zulke daden als verdorven en aanstootgevend. Zij hekelden tevens de materiële steun van de katholieke kerk aan hun gemeenteleden; deze weerhield mensen ervan over te stappen naar de protestantse kerk. Aan de ene kant portretteerden de protestanten zichzelf zo als de 'underdog' en riepen zij het beeld op van een kleine, oprechte, vervolgde protestantse gemeenschap tegenover een grote corrupte rooms-katholieke kerk. Aan de andere kant toonden de protestantse documenten een superioriteitsgevoel ten opzichte van de andere kerken. De protestantse correspondentie toont ook het gemak en de vanzelfsprekendheid waarmee zowel protestanten als katholieken de hulp van Europese mogendheden inriepen om in te grijpen in conflicten tussen de verschillende denominaties in het Osmaanse Rijk.

De rooms-katholieke anti-protestantse correspondentie toont bezorgdheid over het protestantse zendingswerk. Over de protestanten wordt vaak vermeld dat zij veel inkomsten hadden, zeer actief waren in hun zendingswerk en dat ze misbruik maakten van de armoede en ellende van de katholieken in Palestina. In tegenstelling tot de protestanten maakten de rooms-katholieken zich in hun correspondentie nauwelijks druk over de eigen identiteit.

Het onderzoek leidt tot drie belangrijke bevindingen: allereerst, de grote invloed van de evangelicale opvattingen van Gobat en de CMS-zendelingen op hun zendingswerk; al hun activiteiten waren doordrenkt van hun evangelicalisme. Een tweede bevinding is de hevigheid van de rivaliteit tussen de protestanten en de katholieken, die soms zelfs

leidde tot fysiek geweld tussen beide partijen. Uit de protestantse teksten spreekt, vaak impliciet, de overtuiging dat meer mensen protestants zouden worden als hun geestelijken dit niet zouden verhinderen, bijvoorbeeld door excommunicaties en de materiële steun die zij boden. Een derde bevinding is het verband tussen de evangelicale opvattingen van Gobat en de CMS-zendingen en de rivaliteit met de andere kerken. Vanuit hun evangelicale principes benadrukten de zendingen de zogenaamde 'dwalingen' van de andere kerken. Zo plaatsten zij het protestantisme tegenover de andere denominaties en bevestigden zij tegelijkertijd hun eigen evangelicale protestantse identiteit.